

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 1 / 115-129
Pregledni naučni rad
UDK: 343.97

ZNAČAJ POVEZIVANJA ORGANIZOVANIH KRIMINALNIH STRUKTURA I POLITIČKE ELITE*

Aleksandar Stevanović*

U nastojanjima da se definiše organizovani kriminalitet, povezanost organizovanih kriminalnih struktura sa državnim strukturama se razmatra kao jedan od ključnih elemenata ovog fenomena. Kako je suština pojma organizovanog kriminala u tome da je reč o kriminalu koji je povezan sa postojanjem kriminalne organizacije kao entiteta koji stoji iza činjenja krivičnih dela, obezbeđivanje zaštite od progona je aspekt funkcionisanja tog entiteta koji ultimativno određuje njegovu uspešnost. S obzirom da je strukturna zaštita od progona moguća samo na osnovu ostvarivanja uticaja na vršenje javne moći koja omogućava i usmerava taj progon, ključno za obezbeđivanje odvijanja kriminalnih aktivnosti je srastanje "organizovanog kriminala" i institucija što se manifestuje kao delovanje političke elite. Autor u radu predstavlja različite modalitete povezivanja organizovanih kriminalnih struktura i političke elite sa ciljem da doprinese boljem razumevanju posledica takvog povezivanja ukazivanjem na efekte koje organizovani kriminalitet proizvodi posmatrano u kontekstu legitimnih očekivanja od aktera u društvenim transakcijama u vezi sa političkim procesima.

KLJUČNE REČI: organizovani kriminalitet / država / politička elita / povezanost / korupcija

* Naučni rad je izveden iz autorove master teze pod nazivom "Veze organizovanog kriminaliteta sa nosiocima vlasti" koja je odbranjena 2018. godine na Univerzitetu u Beogradu.

* E-mail: aleksandar.stevanovic993@gmail.com

UVODNA RAZMATRANJA

Konceptualizacija fenomenološkog pojma organizovanog kriminaliteta predmet je brojnih razmatranja. Ovakvu stvarnost Jay Albanese jezgrovito opisuje navodeći da postoji onoliko definicija organizovanog kriminaliteta koliko postoji autora koji o njemu pišu (Albanese, 2000: 410). Iako neki teoretičari, u nastojanju da odrede pojam organizovanog kriminaliteta, stavljaju u prvi plan njegov delatnosni aspekt, objašnjavajući organizovani kriminalitet isticanjem specifičnih aktivnosti, u savremenom teorijskom diskursu dominira ideja o postojanju kriminalne organizacije kao neophodnom elementu koji određuje pojam organizovanog kriminaliteta.

S obzirom na ulogu koju država ima u usmeravanju društvenih procesa i odnosa, povezivanje organizovanih kriminalnih kolektiviteta sa državnom strukturom se može smatrati glavnim elementom "menadžmenta rizika" u kriminalnom preduzetništvu. Kako se određivanje suštine pojma organizovanog kriminaliteta ne iscrpljuje u samom postojanju kriminalne organizacije, u teoriji se i razmatra povezanost organizovanih kriminalnih struktura sa državnim aparatom kao *modus operandi* organizovanog kriminaliteta ili, čak, kao njegova sekundarna osobina. (Kinney, 1996: 203; Beare, 1998: 134; Van Dijk, 2008: 157). Komparativni pristup teorijskim uvidima o organizovanom kriminalitetu omogućava zaključivanje da njegova sprega sa državom čini krucijalni element ovog fenomena, odn. restriktivno shvatanje pojma organizovanog kriminaliteta ga svodi na uspostavljanje veza sa državnim strukturama (Vold, 1958, 31; Čirić, 2005: 265).¹

Iako je korumpiranje javnih službenika važno za obavljanje organizovanih kriminalnih aktivnosti, jedan deo teoretičara izražava skepsu da se kao konstitutivni element organizovanog kriminaliteta eksplicitno označi povezanost sa državom u vidu uspostavljanja veza sa njenim istaknutim i uticajnim predstavnicima sa značajnim korpusom javnih ovlašćenja.² Argumenti na kojima se zasniva ova skepsa su u vezi sa istorijskom perspektivom fenomenologije organizovanog kriminaliteta. U vreme kada su u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje u tekstu skraćeno: SAD)

¹ U poređna analiza koju je inicijalno izvršio Frank Hagan, a koju je Jay Albanese kasnije dopunio obradom desetina definicija organizovanog kriminaliteta, pokazala je da autori pri definisanju organizovanog kriminaliteta koriste 11 različitih elemenata (Albanese, 2000: 411). Pored sticanja materijalne dobiti kao cilja kriminalne organizacije, korupcija se kao način obezbeđivanja zaštite od primene kirvičnog zakonodavstva pojavljuje kao najčešće navodeni aspekt pri određivanju organizovanog kriminaliteta.

² Uticaj političkih aspiracija na shvatanja organizovanog kriminaliteta odavno je predmet mnogobrojnih studija i naučnih radova. Na primer, grupa autora iz think-tank organizacije Centar za demokratske studije (*Center for the Study of Democracy*) koja okuplja eksperte u Bugarskoj, nastojala je da utvrdi razloge zbog kojih postoji veoma mali broj studija koje analiziraju odnose između kriminalnih i državnih struktura, koji su utkani u samu srž organizovanog kriminaliteta kao pojma. Ograničavajući svoje istraživanje na države članice Evropske unije kojoj kao supranacionalnoj strukturi pripada i Bugarska, eskeprti Centra za demokratske studije su došli do sledećih zaključaka: ukoliko vlade sprovode takva istraživanja, rezultati se uglavnom ne objavljuju, jer mogu biti veoma osetljivi; većina kriminoloških istraživanja je bazirana na zvaničnim, policijskim ili sudskim podacima; većina istraživanja organizovanog kriminaliteta sprovodi se u okviru odgovarajućih institucija koje su u nadležnosti države i samim tim mogu i uticati na ishod dobijenih rezultata i zaključaka (Gounev, Bezlov, 2010: 33).

dominantan položaj u kriminalnoj supkulturi imali prvo Irci, a potom i Jevreji i Italijani, organizovani kriminalitet je smatran etničkim konstruktom koji su američke vlasti nastojale da prikažu kao nešto što nije izvorno američko. Za vreme Hladnog rata u XX veku, organizovani kriminalitet se vezivao za ideologiju i politički sistem "dekadentnog zapada" ili "dekadentnog istoka" sa ciljem da politički i kulturno diskredituje vladajući sistem sa "one strane Gvozdena zavese".³

Razmatranje fenomena rastuće očigledne nesrazmere između legalnih novčanih primanja i životnog stila političke i ekonomske elite, kao i fenomen da su pojedine države u potpunosti prilagodile svoj politički i privredni ambijent svetu kriminala, navodi na zaključak da preduzetnici iz ilegalne sfere u vršenju svojih aktivnosti mogu računati na saradnju i zaštitu predstavnika institucija. Takve društvene, ekonomske i političke anomalije mogle bi se označiti kao "nelogičnosti" koje predstavljaju jasne indikatore da u određenom društvu postoji sprega kriminala i države. Međutim, iskustveno se pokazalo da pojavni oblici veza organizovanog kriminaliteta i vlasti nisu uvek upadljivi golom oku. Te veze se ponekad sastoje od mreža suptilnih odnosa čije manifestacije nisu očigledne, a koje kao krajnji rezultat generišu strukturalno negativne posledice kao što su siromaštvo, nezaposlenost, privredni gubici itd.

1. TRANSFORMACIJA ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA U KONTEKSTU NJEGOVE POVEZANOSTI SA DRŽAVOM I NJENIM PREDSTAVNICIMA

Organizovani kriminalitet od svog nastajanja nije bio lišen političke konotacije i interakcije sa državom i predstavnicima njene vlasti, iako ga mnoge savremene definicije odvrću od političke sfere i okreću isključivo ka ekonomskoj (Pavićević, Bulatović, 2017:44). Imajući ovo u vidu, organizovani kriminalitet se prepoznaje i kao "socijalni banditizam", odn. pokret politički motivisane pobune pojedinaca i kolektiviteta koji smatraju da im država onemogućava ostvarivanje, pre svega političkih prava (Pavićević, Bulatović, 2017:44). U prekapitalističkom društvu za koje se primarno vezuje fenomen "socijalnog banditizma", neslaganje sa dominantnim i nametnutim društvenim normama uglavnom se ispoljavalo kroz vid ne-državnog rata, odnosno kontinuiranih napada na ekonomske i privredne resurse države i političke simbole moći. Na taj način, grupe pobunjenika, odnosno "socijalnih bandita" koji su od strane države bili označavani kao kriminalci, uspevale su da se domognu značajnih materijalnih sredstava i obezbede sebi uticaj na određene društvene tokove. Ipak, oni nisu uspevali da trajnije vrše svoje aktivnosti i stiču ekonomsku moć paralelno sa postojanjem države i njene vlasti čije su norme kršili, kao što to čine savremene organizovane kriminalne grupe.

³ Jedan od najznačajnijih britanskih političara u novijoj istoriji, Winston Churchill je popularizovao izraz "Gvozdena zavesa" misleći na granicu koja je simbolično, ideološki i fizički podelila Evropu na dva odvojena dela, istočni i zapadni deo, od kraja Drugog svetskog rata do kraja Hladnog rata, otprilike od 1945. do 1990.

Bande pobunjenika kao preteče modernih organizovanih kriminalnih grupa, dugovale su svoju efemernost konfrontirajućem stavu prema državi i njenoj zvaničnoj vlasti. Evoluiranje "socijalnog banditizma" u "organizovani kriminalitet" zahtevalo je promenu percepcije međusobnih odnosa, kako bandi, tako i države. Kada su počeli da shvataju da jedni drugima mogu biti od koristi i formirati svojevrsnu "simbiotičku vezu" time je bio ispunjen i ključni preduslov za nastanak i razvoj fenomena koji danas nazivamo organizovanim kriminalitetom. Cyrile Fijnaut navodi primer Velike holandske bande (*The Grote Nederlandse Bende*), koja je krajem XVIII veka bila aktivna i posedovala gotovo sve osobine današnje organizovane kriminalne grupe mafijaškog tipa (1998: 67).⁴

U literaturi o organizovanom kriminalitetu kao prvo kriminalno udruženje navodi se grupa koju je u Engleskoj, u XVIII veku, predvodio Jonathan Wild a koja je kriminalno delovala uživajući patronat tadašnjeg engleskog kralja, tj. *de facto*, bila pod zaštitom države (Ćirić, 2005: 272).⁵ Sicilijanska mafija za koju brojni autori vezuju i nastanak organizovanog kriminaliteta u savremenom obliku, svoj uspon je i društveni uticaj takođe je društveni uticaj dugovala različitim oblicima povezivanja sa državom i njenim predstavnicima (Abadinsky, 2016: 65). Pišući o istorijskom razvoju organizovanog kriminaliteta, Howard Abadinsky navodi tzv. "barone-pljačkaše" kao preteču organizovanog kriminaliteta u SAD ukazujući da su se svi oni obogatili korumpirajući vladine službenike uz formiranje monopola na tržištu u zavisnosti od vrste delatnosti kojom su se bavili (1990: 65).⁶

Formiranje tržišta i procesi urbanizacije koji se smatraju najvažnijim društveno-ekonomskim uslovima za nastanak organizovanog kriminaliteta doprineli su ekspanziji "poslovnih" odnosa državnih i kriminalnih struktura (Howell, Moore, 2010: 23). Sa razvojem građanskog sloja društva i uspostavljanjem parlamentarizma i građanske demokratije, javnopravljачke odluke su se donosile u više ili manje transparentnim postupcima koji su podrazumevali određeni stepen kontrole i učešća građana. Percepcija o odnosu pojedinac-država se menja, javljaju se objašnjenja utemeljena na teoriji društvenog ugovora koji državu pretpostavlja pojedincu i njenu svrhu vidi u obezbeđivanju blagostanja građanima. U tom smislu, država je na izvestan način postala ograničena u svom postupanju i više se nije mogla pozivati na državni razlog, višu silu ili naprosto odluku vladara u koju se nije smelo dirati. Promena političkog i privrednog ambijenta kao prateću pojavu je donela i zbližavanje države i njenih predstavnika sa kriminalnim strukturama. Od pojave prvih organizovanih kriminalnih grupa, država nastoji da svoje ciljeve koji odudaraju od proklamovanih principa vladavine prava i pravne države, ostvaruje posredstvom

⁴ Ovaj sindikat fleksibilno organizovanih bandi je bio potpuno stopljen sa društvenom sredinom, imao je utvrđenu hijerarhiju i sistem regrutacije i disciplinovanja članstva, kao i razvijenu međunarodnu delatnost. Međutim, Velikoj holandskoj bandi ipak nedostajala systemska saradnja i povezanost sa državom, te je mehanizam represivne formalne socijalne kontrole učinio da ove bande udružene u veliki i nekada moćan sindikat više nikada ne povrate "stari sjaj".

⁵ Tek kada je kralj George I preminuo, usledilo je hapšenje i pogubljenje vođe kriminalne organizacije.

⁶ On u tom kontekstu pominje imena poput John Jacob Astora-a, Cornelius Vanderbilta-a, Leland Stanford-a, John Rockefeller-a i mnogih drugih.

tih grupa i u sprezi sa njima, u tajnosti, nudeći zauzvrat pogodnosti koje su usmerene na omogućavanje nesmetanog obavljanja ilegalnih privrednih aktivnosti. Vremenom su na taj način mnoge organizovane kriminalne strukture postale finansijski izuzetno moćne što im je omogućilo snažan upliv u politiku i mogućnost kontrolisanja političko-ekonomskih aktivnosti u društvu.

Važan trenutak u formiranju "kriminalno-političke simbioze" bio je i period nakon Drugog svetskog rata koji je doneo novu geopolitičku preraspodelu snaga. U novonastaloj podeli koja se svela na rivalitet "istoka" i "zapada", postepeno se formirao permanentni sukob dva suprotstavljena društveno-ekonomska modela. Takve okolnosti su stvorile i mogućnost da organizovane kriminalne grupe u većoj meri saraduju sa vladama svojih država, budući da se pokazalo da je korišćenje njihovih usluga bilo daleko efikasnije nego angažovanje vojnih snaga koje bi moglo dovesti do sukoba većih razmera što nije pogodovalo nijednoj strani. To je naročito bio slučaj u godinama krajem prethodne decenije XX veka koje su bile uvod u krupne političke promene jer su kao rezultat donele uspostavljanje dominacije "zapadnog" obrasca oličenog u demokratiji, kapitalizmu i slobodnom tržištu. Takvo stanje stvari je dodatno otvorilo prostor za saradnju, ne samo u državama zapadne provenijencije, već i u onim koje su otpočele sa procesom tzv. "demokratizacije" koja je između ostalog, podrazumevala i uvođenje višepartijskog sistema. Novonastale političke snage i pretendenti na vlast nastojali su da obezbede sebi novčana sredstva koja je organizovani kriminalitet postepeno sticao "naplaćujući" državi svoje usluge. To je značilo i širenje delokruga organizovanih kriminalnih grupa koje na taj način postepeno počinju da se uključuju u politički i privredni sistem države postajući važan faktor njenog funkcionisanja.

2. BITNE KARAKTERISTIKE ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA I POVEZIVANJE SA DRŽAVOM

Organizovanost kriminalne grupe kao osobenost kriminalne organizacije predmet je različitih teorijskih razmatranja. Za pojedine autore je organizovanost ključna karakteristika organizovanog kriminaliteta, što potvrđuje konstatacija da, bez obzira na percepciju organizovanog kriminaliteta od strane šire i akademske javnosti, stepen organizovanosti utiče na to da li će se određena grupa smatrati organizovanom kriminalnom grupom (Newell, 2008: 24).⁷ Ovakav stav, prema kojem za razliku od

⁷ Na sličnom stanovištu su i mnoga normativna određenja organizovanog kriminaliteta. Tako i Krivični zakonik Republike Srbije u članu 112 stav 35 definiše organizovanu kriminalnu grupu kao "...grupu od tri ili više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi." U stavu 22 istog člana domaći KZ određuje i pojam obične grupe ističući da nju čine "...najmanje tri lica povezanih radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu." Iz zakonskog određenja obične grupe se vidi intencija zakonodavca da je akcenat pri definisanju organizovane kriminalne grupe zapravo na njenom organizacionom aspektu, odnosno definisanim ulogama članova, kontinuitetu članstva i razvijenoj strukturi.

konvencionalnog kriminaliteta, organizovanost u vršenju krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe predstavlja najvažniji element koji izdvaja i definiše takvu grupu, relativizuje se navodima da "određenu organizovanost ispoljavaju čak i dve drugarice koje odluče da iz prodavnice ukradu kakvu sitnicu" (Cressey, 1972:12). Terorističke grupe, takođe, ispoljavaju veliki stepen organizovanosti pri vršenju svojih aktivnosti što dodatno otežava precizno određivanje pojma organizovanog kriminaliteta isključivo na osnovu njemu inherentne organizovanosti u vršenju delatnosti (Simeunović, 2009: 87). Budući da diferencijacija organizovanih i terorističkih grupa preko njihovog organizacionog aspekta ne daje naročite rezultate, kao glavna doktrinarna razlika ističe se njihov odnos prema državi i njenim organima (Bošković, 1998: 64). Organizovane kriminalne grupe će zarad postizanja svojih profitno motivisanih ciljeva težiti da od države dobiju pomoć i zaštitu, što dalje implicira da njima u odnosima sa državom odgovara *status quo*, jer na taj način mogu lakše da obavljaju svoje aktivnosti, dok terorizam nastoji da ovo stanje prekine i državnu vlast potpuno sruši i promeni prema svojim nahođenjima. Slikovito objašnjenje ovih relacija daje Đorđe Ignjatović navodeći da se "terorizam može uporediti sa lasicom koja kada uđe u kokošinjac nastoji da sve unutra pojede i uništi, dok se organizovani kriminalitet može posmatrati kao pijavica koja teži da se nakači na organizam i iz njega crpi sve ono što bi mu moglo biti od koristi i funkcioniše paralelno sa njim".

Analizirajući glavne aktere u lancu krijumčarenja cigareta, Klaus von Lampe zaključuje da su oni uglavnom mala preduzeća sa jednostavnom strukturom i fleksibilnom organizacijom kao i pojedinačni "preduzetnici" (Von Lampe, 2003:59). Lettizia Paoli deli ovaj stav na osnovu rezultata sopstvenih istraživanja o tržištu krijumčarenja i dilovanja droga (Lettizia Paoli, 2003: 20). Dominantnu formu kriminalnog organizovanja danas čini "ekipa" privremenog karaktera koju čini manji broj članova i čije je hijerarhijsko ustrojstvo labavo.⁸ Aleksandra Bulatović napominje da je specifičnost XXI veka, kada je u pitanju struktura i organizacija organizovanih kriminalnih grupa, formiranje strukturnih mreža oko konkretnih projekata i kratkoročnih planova što bi se u skladu sa poslovnom terminologijom moglo uporediti sa *Joint Venture* udruživanjem (Bulatović, 2016: 74).

Savremena forma organizovanih kriminalnih grupa, po ustrojstvu, sve više podseća na preduzeće imajući u vidu aktuelnu tendencija napuštanja forme kriminalne organizacije mafijaškog tipa koja podrazumeva snažnu hijerarhiju i organizacionu strukturu uz postojanje posebnog kriminalnog identiteta i potkulture.⁹ Takav fenomenološki preobražaj ukazuje da nije opravdano praviti značajne razlike između organizovanog kriminaliteta i kriminaliteta belog okovratnika i korporacijskog

⁸ Mnogi autori u svojim radovima ukazuju da se mafija zapravo može izjednačiti sa privrednim preduzećem (Passas, Nelken, 1993: 232; Sutherland, Cressey, 1970: 223).

⁹ Još je 1929. godine u SAD, komisija na čijem čelu je bio George Wickersham je ispitujući uzroke kriminaliteta u SAD, organizovani kriminalitet odredila kao vid kriminalnog preduzetništva (prema Bulatović, 2016:10).

kriminaliteta.¹⁰ Istraživanja pokazuju da najnovije tendencije u definisanju organizovanog kriminaliteta i određivanju obima i vrste kriminalne delatnosti koju on podrazumeva idu ka tome da se onim tradicionalnim delatnostima (krivičnim delima) kao što su poslovi sa drogom, prostitucija, trgovina ljudima i slično, dodaju i ona koja su karakteristična za kriminalitet belog okovratnika poput poreskih utaja, izigravanja pravila o javnim nabavkama, pronevera i finansijskih prevara (Gounev, Bezlov, 2010: 44).

U svetlu savremenih okolnosti i transformacije organizovanog kriminaliteta, pored analiziranja ustrojstva kriminalnih grupa, značajno je i razmatrati njihove delatnosti u pravcu obezbeđivanja systemske povezanosti (saradnje, zaštite) sa državom kao subjektom koji na legalnoj osnovi uređuje i usmerava društvene odnose.¹¹ Ta povezanost bi kriminalnoj grupi trebalo da obezbedi kontrolu nad tržištem u okviru kojeg grupa posluje, infiltriranje u legalan biznis i sticanje imuniteta od krivičnog gonjenja. Bez ispunjenja tih uslova, kriminalna aktivnost određene grupe bi se teško mogla podvesti pod organizovani kriminalitet.

Upravo su težnja ka uspostavljanju kontrolne pozicije, infiltriranju u legalno poslovanje i obezbeđivanju "faktičkog imuniteta" od gonjenja državnih organa, karakteristike organizovanog kriminaliteta koje ga nužno upućuju na povezivanje sa državom. Teško je zamisliti da kriminalna grupa može samo na osnovu ekonomskih i tržišnih kretanja sebi obezbediti "povlašćenu" poziciju na tržištu. Za to je potrebna aktivnost države koja se uglavnom svodi na donošenje "naručenih" propisa i neprimenjivanje postojećih, te selektivno suzbijanje konkurentskih kriminalnih organizacija. Infiltriranje "kriminalne imovine" u legalne tokove i prikrivanje "prljavog" porekla novca, može se označiti kao krajnji cilj organizovanih kriminalnih grupa budući da na taj način njeni članovi mogu nesmetano da troše sredstava pribavljena vršenjem nelegalnih aktivnosti.¹² Ipak, za zatvaranje ovog kriminalnog kruga potrebna je država. Osnivanje fiktivnih kompanija, otvaranje fiktivnih računa i fingiranje isplata i uplata, što predstavljaju glavne metode "pranja novca", sa sobom nosi velike rizike i mogućnosti za razotkrivanje. Iz tog razloga je potrebno obezbediti da država ili aktivno podrži te aktivnosti kriminalnih grupa ili da se ponaša pasivno prema utvrđenim nezakonitostima u poslovanju kompanija i uopšte obavljanju delatnosti koje imaju za cilj da "kriminalnu imovinu" uvedu u legalne tokove.

¹⁰ Određene, teorijske, razlike ipak postoje i one se najpre mogu primetiti ako se uzme u obzir da kriminalitet belog okovratnika predstavlja vršenje krivičnih dela od strane lica koja su inicijalno bila legalnom u biznisu, ali se u datom momentu odluče da prekrše zakon, dok organizovani kriminalitet podrazumeva nelegalne aktivnosti od samog početka. Takođe, u literaturi se navodi da kriminalitet belog okovratnika ne podrazumeva spremnost na vršenje nasilja kao "pregovaračkog argumenta" koji klasični organizovani kriminalitet lakše koristi (Fijnaut *et al* eds., 1998:67)

¹¹ Sistemsku povezanost u ovom smislu ne treba razumeti kao svakodnevno održavanje odnosa, a još manje kao svakodnevno preduzimanje zajedničkih aktivnosti. Uspostavljanje sistemskog funkcionisanja kriminalno-političke mreže pre svega znači da kada god se ukaže potreba za saradnjom, svako od uključenih aktera zna šta treba da radi prema unapred postignutom dogovoru i ustaljenom modelu. Primera radi, ko se angažuje za određenu oblast, sa kakvim će se informacijama izlaziti u javnost, na koji način se skrivaju dokazi i tome slično.

¹² Vidi više o pojmu u: Bulatović, 2016: 91-99.

Konačno, izbegavanje krivičnog gonjenja (kao i svih drugi upravnih i sudskih postupaka koji mogu utvrditi i sankcionisati nezakonite radnje kriminalne grupe) i dalje se može označiti kao najsigurniji oblik zaštite aktivnosti i imovine organizovane kriminalne grupe. Jasno je da se to može na najefikasniji način ostvariti povezivanjem sa državom koja jedina ima legitimni monopol nad upotrebom sile i *ius puniendi*, odnosno, povezivanjem sa predstavnicima njene vlasti koji raspolažu represivnim ovlašćenjima.

3. PRIRODA I OBLICI POVEZANOSTI SA DRŽAVOM I ULOGA KOJU ONA IMA U FUNKCIONISANJU KRIMINALNE GRUPE

Povezanost države i organizovanih kriminalnih struktura se u literaturi definiše kao odnos različitih nivoa i modaliteta saradnje u različitim oblastima (Bulatović, 2016: 119). Ona se, po pravilu, ispoljava u vidu uspostavljenih interaktivnih odnosa različitog stepena jačine, koji u slučaju organizovanog kriminaliteta i vlasti mogu varirati od povremene i fleksibilne saradnje, pa sve do aktivne i kontinuirane saradnje članova podzemlja i državnih organa. Činjenica da ne postoje prepreke da se određeni nosilac državne vlasti tretira i kao član organizovane kriminalne grupe ukoliko njegova uloga u njoj i ostali elementi to opravdavaju, otvara pitanje mogućnosti da jedna organizovana kriminalna grupa bude sastavljena isključivo od lica koja su ujedno i predstavnici državne vlasti. Pri tom je od manje važnosti da li su oni kooptirani u državne organe od strane postojećih kriminalnih grupa ili su nakon postavljenja na položaj ili izbora na funkciju uvideli da svoju moć donošenja odluka od javnog značaja mogu bolje kapitalizovati bavljenjem kriminalom, nego platom i socijalnim statusom koji prati javnu funkciju. To ukazuje da se često i ne može govoriti o bilo kakvoj povezanosti organizovanih kriminalnih grupa i predstavnika države budući da nije retka pojava da se lica koja su legalni subjekti vlasti, na organizovan način bave kriminalnim aktivnostima. Otuda u literaturi i postoji klasifikacija organizovanih kriminalnih grupa koja razlikuje sistemske koje čine isključivo nosioci vlasti, vansistemske, koje čine lica bez bilo kakvih državnih prerogativa i mešovite (Šaljić, 2015: 122).

Značaj socijalnog kapitala koji se manifestuje kroz sticanje i održavanje društvenih u odnosa i kontakata u literaturi se smatra i važnijim resursom kriminalne grupe nego što je to posedovanje materijalnih sredstava (Hall, Antonopoulos, 2015:115). Navodi se da se na taj način obezbeđuje baza klijenata i ostalih saradnika koji olakšavaju i pomažu kriminalnu delatnost grupe. Ipak, u smislu značaja socijalnog kapitala, najpre treba shvatiti uspostavljanje kontakata i odnosa sa pojedinim predstavnicima državne vlasti ili širom državnom strukturom, jer povezanost sa njima ima najveći kapacitet da obezbedi zaštitu i uspon u funkcionisanju i obavljanju aktivnosti organizovane kriminalne grupe.

Povezivanje kriminalnih i državnih struktura se odvija na dve relacije, odnosno na dva nivoa. U prvom slučaju, radi se o povezivanju sa pojedinim predstavnicima državne vlasti ili pripadnicima političke elite koji su vođeni svojim privatnim, po pravilu materijalnim interesom. To povezivanje se najčešće uspostavlja korupcijom,

a ređe ucenama i zastrašivanjem i ne mora biti nužno u skladu sa eventualnom širom političkom platformom koja predviđa korišćenje usluga organizovanog kriminaliteta. U drugom slučaju, povezivanje se vrši kao deo političke strategije države i njene vlasti, a koje ne mora biti isključivo motivisano ličnim finansijskim i političkim aspiracijama onih koji čine javnu vlast. Takvo povezivanje se uglavnom uspostavlja tako što se određena kriminalna grupa obaveže da za državu obavi kakav "prljav" ili drugi posao od značaja za državu ili njene predstavnike.

Interes koji kriminalne strukture imaju u povezivanju sa državom i njenim aparatom jeste da zaštite i unaprede svoju profitno motivisanu delatnost i obezbede kontinuitet svoje organizacije i aktivnosti, odnosno, kako navodi Aleksandra Bulatović, da "organizovane kriminalne grupe uspostavljaju odnose sa legalnom sferom zbog potrebe da se zaštiti nelegalno tržište" (Bulatović, 2016: 119). Time se zapravo i iscrpljuje uloga koju povezivanje sa državom ima za organizovanu kriminalnu grupu. Interesi pojedinaca iz političke elite se u najvećem broju slučajeva svode na sticanje materijalne koristi. Međutim, interesi koje država, na osnovu šire političke orijentacije i agende ima za povezivanje sa kriminalnim organizacijama, mogu biti krajnje kompleksni i ambivalentni, izazivajući pri tom oprečne stavove kada se radi o etičkoj oceni i legitimnosti takvog postupanja.

Usluge koje država traži od struktura organizovanog kriminaliteta često se odnose na pomoć u zadržavanju vlasti po svaku cenu i obračun sa opozicijom. Finansiranje političkih kampanja i stranaka odavno je postalo sveprisutna pojava, naročito od kada je model liberalne i demokratske države postao dominantan državno-politički sistem (Ćirić, 2005: 266). Moisei Yakovlevich Ostrogorski je analizirajući načine finansiranja savremenih političkih stranaka primetio da oni obiluju koruptivnim odnosima koji nastaju usled potrebe politike za velikim količinama novca (Stojiljković, 2013: 149). Peter Lupsha je posebno isticao da je upotreba kriminalnih grupa u cilju razbijanja opozicionih snaga jedna od najčešćih političkih pojava u modernoj istoriji SAD. Isti autor dalje navodi da to nije samo slučaj u SAD, već u gotovo svim današnjim državama, navodeći primere Francuske vlade koja je koristila korszikansko "podzemlje" za obračun sa komunističkim pokretom, japanskih vlasti koje su se naročito nakon Drugog svetskog rata služile uslugama Jakuza, kao i mnoge druge (Lupscha, 1988:2). Države neretko posežu za uslugama organizovanih kriminalnih grupa i u slučaju političkih, ekonomskih i vojnih sukoba sa drugim državama. Eklatnatan primer za to je Drugi svetski rat koji će ostati upamćen i po ogromnoj pomoći koju je Mafija pružila američkim vojnicima prilikom iskrcavanja na Siciliju.¹³ David Friedrichs navodi da je SAD uz pomoć kriminalnih struktura, u periodu Hladnog rata, ali i posle njega, bivala umešana u rušenje stranih režima koji nisu pogodovali ekonomskim interesima američkih kompanija koje su težile da prošire svoje tržište (Friedrichs, 2009: 160).

¹³ Glavni inspirator organizovane pomoći koju su saveznicima pružili italijanski mafijaši bio je Lucky Luciano, koji je zauzvrat dobio uslovni otpust iz američkog zatvora i mogućnost da se vrati na Siciliju, odakle je neometano vodio svoje kriminalne poslove sve do svoje smrti 1962. godine.

Državni interes može podrazumevati i pragmatično obraćanje bogatim organizovanim kriminalnim strukturama u cilju dobijanja novčanih sredstava ne bi li se obezbedio tzv. "socijalni mir" preusmeravanjem dela tog novca ka aktuelnim potrebama društva, što umanjuje mogućnost socijalnih nemira i nereda u državi. Novac koji generiše organizovano kriminalno poslovanje se neretko koristi za lobiranje za određeni državni interes na međunarodnom nivou, otplate spoljnih dugova, aktivnosti obavestajnih i kontra-obavestajnih službi, investiranje u privredu i otvaranje novih radnih mesta i tome slično. Jovan Ćirić to naziva pragmatizmom i makijavelizmom za kojim država poseže nadajući se da će stvorenu ili potpomognutu kriminalnu organizaciju moći da kontroliše (Ćirić, 2005: 268). Dobar primer takve državne strategije navodi Tim Newburn opisujući motive za donošenje zakonskog propisa koji se popularno naziva *Zakon Rognoni-La Tore* prema italijanskim političarima, predlagačima ovog zakona (Newburn, 2007: 408). Newburn ističe da cilj pomenutog zakona kojim se omogućava oduzimanje imovine članovima organizovanih kriminalnih grupa nije bila isključivo konfiskacija *per se*, već primoravanje mafijaša da svoj nelegalno stečeni kapital integrišu u legalne tokove i investiraju u nerazvijene delove države kroz ulaganje u javna i privatna preduzeća, ali bez mogućnosti sticanja kontrolnih paketa (Newburn, 2007: 410).

Povezivanje državne i kriminalne strukture se retko odvija bez posrednika i ljudi od poverenja koji su zaduženi da dve strane dovedu u kontakt i eventualno organizuju pregovaranja. To su, uglavnom nosioci samostalnih profesija poput advokata, notara, revizora, a često tu ulogu imaju privrednici ili čak estradne ličnosti. Naročito je u tom kontekstu interesantna uloga ljudi koji su nekada bili zvanični predstavnici državne vlasti, a koji su nakon napuštanja svojih funkcija ostali "faktori moći", koji poseduju dobre kontakte sa "novom garniturom vlasti" i *know-how* funkcionisanja kriminalno-političke sprege.

Među metodama povezivanja kao najznačajnije se izdvajaju: 1) korupcija, 2) obavljanje "prljavih" ili drugih važnih poslova za državu ili njenu političku elitu i 3) ucena, odnosno zastrašivanje.

Korupcija se u teoriji smatra najčešćim i najpogodnijim načinom povezivanja imajući u vidu njene pretežne karakteristike (Bošković, 1998: 68). Jovan Ćirić iznosi stav da je u osnovi svih načina i oblika povezivanja zapravo određeni vid korupcije (Ćirić, 2005:265). Eugen Dimant i Thorben Schulte idu i korak dalje navodeći da je korupcija oblik organizovanog kriminaliteta, što posredno ukazuje na konstitutivni značaj koji pri određivanju osnovnih karakteristika organizovanog kriminaliteta ima povezivanje sa državom i pojedincima koji za nju donose javne odluke (Dimant, Schulte, 2016:57). Ipak, čini se da korupciju ne bi trebalo poistovećivati sa pojmom organizovanog kriminaliteta, budući da ona predstavlja znatno širi fenomen koji obuhvata različite vidove manifestacija i nivoa društvene opasnosti i negativnih posledica koje generiše. Korupciju ipak valja shvatiti kao osnovu organizovanog kriminaliteta, kako je to svojevremeno tvrdio sudija američkog vrhovnog suda Earl Warren, budući da predstavlja jedan od osnovnih instrumenta koji organizovani kriminalitet koristi radi ostvarivanja svojih ciljeva (Newell, 2008:29).

Vito Tanzi korupciju određuje kao namerno narušavanje principa nepristrasnosti pri donošenju odluka u cilju prisvajanja lične koristi (Tanzi, 1998: 50). Slično njemu, Daniel Treisman definiše korupciju kao sticanje privatne, materijalne koristi zloupotrebom javnih ovlašćenja (Treisman, 200: 76). Ovakva određenja korupcije ukazuju na njenu kupoprodajnu osobinu. Organizovane kriminalne strukture su zainteresovane da "kupe" mogućnost donošenja ili nedonošenja javnih odluka i uopšte odluka koje na bilo koji način tangiraju njihovo funkcionisanje. Istovremeno, predstavnici vlasti žele da zauzvrat dobiju naknadu materijalnog karaktera.

Inicijatori koruptivnog odnosa su najčešće akteri iz sveta kriminala, i to onda kada imaju ilegalni "biznis plan" za čiju realizaciju nedostaje obezbeđivanje povoljnih odluka javnog karaktera. Ipak, pokretač koruptivnog povezivanja može biti i sama država i to primera radi, u situacijama kada pojedincima iz kriminalnih struktura omogućiti da se na nelegalan način obogate na njen račun, vezujući na taj način njihovu zaštitu od krivičnog progona za svoju političku sudbinu (Stojiljković, 2013: 148). Kasnije se ucenama i pretnjama otvaranja istraga, od bogatih kriminalaca iznuđuju znatne svote novca i ostale usluge kada god državi to zatreba iz bilo kog razloga.

U kontekstu razmatranja prirode povezivanja kriminalne i državne strukture, razmatra se i činjenica da svaki oblik saradnje dva entiteta za sobom ostavlja mnoštvo tragova i dokaza. Akteri povezivanja kriminalno-političke mreže zato bivaju motivisani da ostanu u njoj, držeći se prethodnog dogovora, ne zbog usađenih etičkih vrednosti, već zbog straha da bi izneverena strana mogla iskoristiti posedovane dokaze protiv njih. U tom smislu se kriminalno-političko povezivanje zaista može označiti kao "začarani krug" iz kojeg se teško izlazi. To omogućava kontinuiranost saradnje pripadnika državne vlasti i kriminalnih organizacija, koja na dugoročnom planu razara državu i njene institucije, urušavajući poverenje građana u nju, što dalje generiše sistemsko povezivanje leganih i nelegalnih aktera i stvara alternativni sistem koji sve proklamovane vrednosti pravne države i vladavine prava potčinjava ostvarivanju svojih profitnih interesa.

Stav koji državna vlast kao celina zauzima prema organizovanom kriminalitetu, govori o strategiji države prema organizovanom kriminalitetu i profilisanju veza koje sa "podzemljem" pojedinačno uspostavljaju predstavnici državne vlasti i pripadnici političke elite. Dragan Simeunović klasifikuje ove odnose kao 1) toleranciju, 2) podsticanje i aktivno učestvovanje i 3) selektivno suzbijanje (2001:164).

Tolerancija bi se u kontekstu ove teme mogla označiti kao ustaljena praksa postojanja "sporazuma o nenapadanju" između države i mafije, što je po pravilu posledica obostrane koristi koja iz takvog "sporazuma" proizlazi. Tolerantan stav države prema organizovanom kriminalitetu može biti i posledica nemoći države da se u konkretnom slučaju suprotstavi kriminalnoj organizaciji. O praksi tolerisanja jednog od najozbiljnijih vidova kriminaliteta ilustrativno govori primer italijanske države koje je sve do 1982. godine i usvajanja Rognoni-La Torre zakona kao ključnog antimafijaškog propisa, oklevala da sa normativnog aspekta mafiju definiše kao kriminalnu organizaciju (Bulatović, 2011: 283), iako su njene aktivnosti decenijama unazad potresale širu javnost. Kada je reč o podsticanju i aktivnom učestvovanju u

vršenju i pomaganju aktivnosti organizovanog kriminaliteta od strane države, pored nenašavanja kao prihvaćenog modela ponašanja, prisutan je veći stepen volje da se stvori "kriminalna simbioza" što državu i podzemlje čini partnerima u kriminalnom projektu. Selektivno suzbijanje se javlja kao posledica racionalne odluke da se ne može sa svakom organizovanom kriminalnom grupom saradivati na jednak način, ako se ima u vidu da je ostvarivanje monopol jedan od glavnih strateških ciljeva organizovanih kriminalnih grupa, a cena saradnje sa svima na kriminalnom tržištu bi mogla biti previsoka, kako na ekonomskom, tako i na političkom planu.

ZAKLJUČAK

Povezanost sa državom i njenom političkom elitom je osnovna pretpostavka za postojanje i funkcionisanje organizovanih kriminalnih grupa, na šta upućuju empirijski pokazatelji dobijeni istorijskom i komparativnom analizom organizovanog kriminaliteta. Shodno tome, čini se da kako na teorijskom, tako i na legislativnom nivou, ima prostora da se još eksplicitnije ukaže na to da bez povezivanja sa državnim strukturama, organizovani kriminalni kolektiviteti nisu u stanju da u dužem periodu sa "uspehom" obavljaju svoje aktivnosti i, tako, na sistematski način ugrožavaju vitalne resurse društva. Umesto toga, korišćenje korupcije je važna, a po nekim teoretičarima sekundarna osobina organizovanog kriminaliteta, tj. samo jedan od načina povezivanja, odnosno samo jedna karika u lancu povezanosti državnih i kriminalnih struktura.

Glavne karakteristike organizovanog kriminaliteta ukazuju da on počiva na uspostavljanju kooperativnog i "poslovnog" odnosa sa državom i njenom političkom elitom. Međutim, kao što on svoje ciljeve teško može ostvariti bez učešća državnih struktura, tako i one pronalaze svoj interes u povezivanju sa kriminalom. Razlozi povezivanja leže u pragmatičnosti, a ne u etici i osećanju lojalnosti ili odgovornosti jednih prema drugima. Odnos u koji ulaze organizovane kriminalne grupe i država sa svojom političkom elitom zapravo predstavlja tržišnu razmenu komparativnih prednosti i resursa. U osnovi se radi o javnom ovlašćenju i mogućnosti njegove zloupotrebe, što država i nosioci državne vlasti nude kriminalnim strukturama u zamenu za novac ili druge usluge koje one mogu državi da pruže.

Kriminalna integracija mafije i države i njenih predstavnika je krajnje kompleksan fenomen koji ima različite fenomenološke komponente. Na jednoj strani spektra povezanosti je odsustvo stvarne volje da se organizovani kriminalitet suzbije, što se manifestuje u vidu tolerisanja, odobravanja i eventualno određene pomoći i zaštite aktivnosti grupe. Na drugoj strani, organizovani kriminalni entiteti bivaju značajno potpomognuti od strane države ili čak njihovo formiranje država na neki način inicirana. Konačno, važno je istaći da kriminalne grupe uspostavljaju veze sa predstavnicima državne vlasti na dva nivoa. Prva relacija jeste povezivanje sa određenim pojedincem ili pojedincima iz vlasti, mimo šire političke strategije koja podrazumeva spregu i sa kriminalom u konkretnom pitanju ili uopšte. Tada je interes predstavnika države privatn i po pravilu je materijalne prirode. Međutim, drugi nivo povezivanja kriminala sa državom podrazumeva da ono može vršiti i u

okviru svesnog optiranja vlasti za postizanje "dogovora" sa organizovanim kriminalnim grupama, i to iz razloga koji mogu biti krajnje diskutabilni sa stanovišta moralne, političke i ekonomske opravdanosti.

LITERATURA

- (1) Abadinski H. (1990) *Organized Crime, Third Edition*, Nelson-Hall, Chicago.
- (2) Abadinsky H. (1981) *Organized Crime*, Boston.
- (3) Abadinsky H. (2016) *Organized Crime, Eleventh Edition*, Cengage Learning, Boston.
- (4) Albanese J. (2000) The Causes of Organized Crime – Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders ?, U: *Journal of Contemporary Justice*, Vol. 16 No. 4, Virginia Commonwealth University, str 409-423
- (5) Beare M. (1997) Corruption and Organized Crime: Lessons from History. *Crime, Law and Social Change*, 28(2), str. 155-172.
- (6) Bošković M. (1998) *Organizovani kriminalitet –prvi deo-*, Policijska akademija, Beograd.
- (7) Bulatović A. (2016) *Ljudska prava u savremenoj politici borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- (8) Bulatović A.. (2011) *"Italijanska iskustva u borbi protiv organizovanog kriminala"*, u: Zbornik radova Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 30 (1–2), str. 279–290.
- (9) Cressey R. D. (1972) *Criminal Organization*, Heinemann, London.
- (10) Ćirić J. (2005) Država i organizovani kriminal. *Sociološki pregled*, XXXIX (3), str. 265-291 .
- (11) Dimant E, Schulte T. (2016) Corruption: An Interdisciplinary Perspective. *German Law Journal*, 17(1). str. 45-67.
- (12) Fijnaut C. i dr. (ur.) (1998) *Organized Crime in the Netherlands*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands.
- (13) Friedrichs D. O. (2009) *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*, Belmont.
- (14) Gounev P., Bezlov T. (2010) *The study to examine the links between organised Crime and Corruption*, Center for The Study of Democracy.
- (15) Hall A., Antonopoulos G. A. (2015) *"United Kingdom: The Shifting Structures of a Market With High Demand"*, *Financing of Organised Crime* (eds. M. Levi, O. Shentov, B. Todorov), Center for the Study of Democracy, Bulgaria, str. 105–128
- (16) Howell J., Moore J. (2010) History of Street Gangs in the United States. *National Gang Center Bulletin*.
- (17) Ignjatović Đ. (2016) Izučavanje organizovanog kriminaliteta. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, VII 3, 39-63
- (18) Kinney J.C . (1966) *Constructed Typology and Social Theory*, New York.
- (19) Lupscha P. (1988) Organized Crime: Rational Choice Not Ethnic Group Behaviour: A Macro Perspective. *Law Enforcement Intelligence Analysts Digest*, 1-8, Washington.
- (20) Newburn T. (2007) *Criminology*, Willan Publishing, London.
- (21) Newell J. (2008) Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije. *Feudalizam u novom obličju – ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, 23-53.

- (22) Paoli L. (2003) The invisible hand of the market: the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia. *Criminal Finances and Organising Crime in Europe, 19-40*, (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen.
- (23) Passas N., Nelken D. (1993) The Thin Line Between Legitimate and Criminal Enterprises: Subsidy Frauds in the European Community – in: *Crime, Law and Social Change vol. 19*.
- (24) Pavičević O., Bulatović A. (2017) Transformacija kriminalnih organizacija kroz društveni konstrukt socijalnog banditizma –u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2017/ Vol. XXXVI/ 1 /43-58*, Beograd.
- (25) Simeunović D. (2001) Privredni kriminal, "podzemlje" i savremena država. *Privredni kriminal i korupcija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja*, str. 159-171.
- (26) Simeunović D. (2009) *Terorizam -Opšti deo-*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- (27) Stojiljković Z. (2013) "Politička korupcija i slaba država" u: *Filozofija i društvo 24(1) str. 135-159*.
- (28) Sutherland E., Cressey D. (1970) *Criminology, Eight Edition*, Lippincott Comp.
- (29) Šaljić E. (2015), Bezbednosni pristup u definisanju organizovanog kriminala. *Pravne teme, 2(4), 113-131*.
- (30) Tanzi V., (1998) "*Corruption and the Economy*", *Corruption and Social Development* (eds. A. Birešev, R. Dregić, S. Prodanović), Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Belgrade, str. 49–80.
- (31) Treisman, D. (2000) The causes of corruption: a cross-national study. *Journal of Public Economics*, str. 399-457.
- (32) van Dijk J., (2008) *The World of Crime: Breaking the Silence on Problems of Security, Justice, and Development Across the World*, Sage, USA
- (33) Vold G. (1958) *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, New York.
- (34) Von Lampe K. (2003) Organising the nicotine racket. Patterns of criminal cooperations in the cigarette black market in Germany –in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen, str. 41-65.

KEY ASPECTS OF LINKAGES BETWEEN ORGANIZED CRIME AND POLITICAL ELITES

In this paper the author speaks about the key aspects of linkages between organized crime and political elites. This connection should be regarded as a main element in order to define organized crime. It is indisputable that regardless of the country system, organized crime seeks protection and cooperates with the authorities in order to effectively carry out its activities. On the other hand, the state extensively uses the services of organized criminal groups, particularly financial. When it comes to the nature and classification of the relationship and attitude of the countries occupied by criminal structures the following should be noted: tolerance, active participation and selective control are the most common patterns of behavior of the state towards the organized crime. Corruption as the most important modality of creating connections was presented in more details than the other ones. Finally, disorderly and poor countries in terms of organizing the political, economic and cultural life are particularly vulnerable to the establishment of linkages between the mafia and the government.

KEY WORDS: organized crime / state / political elite / connections / corruption